
ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.8

РИЗИКИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

Бугайчук Н.В., аспірант

Національний інститут стратегічних досліджень, Україна

У статті розглядається сутність житлово-комунальної інфраструктури в системі соціальної інфраструктури. Визначено структурні складові житлово-комунальної інфраструктури: житловий фонд, санітарно-технічні підприємства, служби інженерних мереж та споруд, енергетична інфраструктура, інфраструктура зовнішнього благоустрою, підприємства побутового обслуговування, служби обрядових та спеціальних послуг. Обґрунтовано значення житлово-комунальної інфраструктури у суспільному розвитку та зазначено, що саме розвиток та ефективне функціонування житлово-комунальної інфраструктури зумовлює забезпечення комфортних умов для проживання населення та задоволення їх первинних потреб.

Досліджено стан розвитку житлово-комунальної інфраструктури та виявлено основні проблеми її розвитку, а саме: неефективна політика управління соціальною сферою, низька якість послуг, застарілість технологій, низька енергоефективність та зношеність матеріально-технічної бази, невідповідність якості житлово-комунальних послуг європейським стандартам, високий рівень монополізації послуг, порушення порядку прийняття в експлуатацію будинків, низькі показники забезпеченості населення житловою площею, обладнаною водопостачанням та водовідведенням тощо.

Обґрунтовано вплив розвитку житлово-комунальної інфраструктури на забезпечення економічної безпеки держави через задоволення потреби людини у якісному житті. Визначено пріоритетні завдання політики забезпечення збалансованого економічного розвитку, через забезпечення належного функціонування житлово-комунальної інфраструктури, а саме: технічне переоснащення інфраструктурних потужностей, модернізація технологій, удосконалення організації управління житлово-комунальною інфраструктурою, розвиток конкуренції житлово-комунальних послуг, вдосконалення нормативно-правової бази тощо.

Ключові слова: житлово-комунальна інфраструктура, соціальна інфраструктура, економічна безпека, якість життя населення.

Постановка проблеми. В ХХІ столітті одним з головних пріоритетів забезпечення економічної безпеки для високорозвинених країн стає пошук нових шляхів для покращення якості суспільного життя, в т.ч. забезпечення населення достойними та комфортними умовами життя. Відтак, належний рівень економічної безпеки як запорука соціально-економічного розвитку держави забезпечується спроможністю держави задовольнити первинні потреби населення та їх особистісний розвиток. Адже, якість життя людини забезпечується трьома складовими – це: економічним благополуччям, яке визначає достойний рівень доходів та купівельну спроможність населення; станом соціальної інфраструктури як основи забезпечення задоволення потреб людини та її найважливішої складової – житлово-комунальної інфраструктури, спрямованої на задоволення первинних потреб суспільства і, наостанок, екологічним станом, який визначає допустимі умови для проживання населення.

За роки незалежності в Україні все більше знижується якість житлово-комунальних послуг та відповідно зростає незадоволеність населення рівнем обслуговування, що спричинене низкою причин, таких як: зношеність основних фондів через відсутність моніторингу технічного стану і технологічною застарілістю житлового фонду та об'єктів інженерної інфраструктури, високим рівнем монополізації та відсутністю конкурентного середовища ринку житлово-комунальних послуг, відсутністю фінансової підтримки процесу модернізації, неефективною системою управління та енергоощадною

політикою тощо. Зважаючи на значний вплив житлово-комунальної інфраструктури на соціальну сферу, існує потреба кардинального її реформування шляхом встановлення нормативів та стандартів ефективності і надійності функціонування комунального комплексу європейського зразка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічну сутність соціальної інфраструктури та оцінку її стану досліджували такі науковці як Ф. Вілліамс, О. Барбер, А. Граймс, Ф. Мак-Канн, О. Іляш, І. Кінаш, В. Куценко, С. Плотницька, Я Остафійчук, І. Царюк та ін. Однак, досі залишаються недостатньо дослідженим стан житлово-комунальної інфраструктури та вплив її розвитку на забезпечення безпеки населення. Відтак, актуальність досліджуваної проблематики визначається необхідністю наукового обґрунтування впливу умов функціонування та розвитку житлово-комунальної інфраструктури на забезпечення економічного розвитку держави.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних засад і стану житлово-комунальної інфраструктури та впливу ризиків розвитку житлово-комунальної інфраструктури на забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Основні результати дослідження. Прагнення України до збалансованого економічного розвитку вимагає кардинальних змін у економічному та суспільно-політичному житті і подоланні кризових явищ соціального характеру. Так, забезпечення відтворення людського капіталу та розвиток інтелектуального потенціалу країни зумовлене розвитком та ефективним функціонуванням соціальної інфраструктури. Варто зазначити, що саме розвиток та ефективне функціонування житлово-комунальної інфраструктури зумовлює забезпечення комфортних умов для проживання населення та задоволення їх первинних потреб.

Відповідно до праць вітчизняних вчених [1, 2] соціальна інфраструктура – це комплекс установ та організацій і сукупність матеріальних об'єктів, які забезпечують умови життєдіяльності населення, сприяють суспільному соціально-економічному розвитку країни та підтримують достойний рівень та якість життя населення.

Використовуючи науковий ресурс Future communities [3] варто додати, що соціальна інфраструктура виступає діапазоном діяльності, організацій та установ, що забезпечують формування, розвиток і підтримку соціальних відносин в суспільстві. У той же час Фонд новозеландської соціальної інфраструктури (New Zealand Social Infrastructure Fund) [4] розглядає соціальну інфраструктуру як підмножину сектора інфраструктури, що включає активи надання соціальних послуг.

Ми погоджуємось із В. Куценко, яка в своїй праці «Соціальний вектор економічного розвитку» зазначає, що соціальна інфраструктура поділяється на соціально-побутову та соціально-культурну інфраструктуру. Так, соціально-побутова інфраструктура спрямована на створення комфортних умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище, в т. ч. збереження та зміцнення здоров'я населення), забезпечення достойних умов життя та задоволення побутових потреб населення; в свою чергу соціально-культурна інфраструктура спрямована на збереження освітнього, культурного, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку людей, формування економічно активної особистості, що задовольняє вимоги суспільства у робочій силі. Відтак, опираючись на вищенаведене, вважаємо за доцільне визначити наступні структурні складові соціально-побутової інфраструктури: житлово-комунальна інфраструктура (забезпечення комфортних умов проживання населення); охорона здоров'я (збереження та зміцнення здоров'я населення); транспортна інфраструктура (забезпечення транспортним переміщенням людей); інфраструктура зв'язку, телебачення та радіо (забезпечення населення мобільним зв'язком, мережею Інтернет, поштовим та кур'єрським зв'язком тощо).

Варто зазначити, що розвиток житлово-комунальної інфраструктури сприятиме покращенню якості послуг із забезпечення комфортних умов для проживання та задоволення житлово-комунальних потреб населення. Так, погоджуючись із В. Куценко, що [1, с. 375] житлово-комунальна інфраструктура – це комплекс установ та організацій, які забезпечують процес задоволення потреб населення в житлово-комунальних послугах, спрямована на створення умов та належного рівня життєдіяльності населення і водночас забезпечує комунальне обслуговування виробництв та соціальних об'єктів. Вона складається із сукупності сфер діяльності для забезпечення комфортного та безпечного проживання людей за рахунок утримання та ремонту житлового фонду та надійної інженерної та комунальної інфраструктури (рис. 1). Варто зазначити, що житлово-комунальна інфраструктура села значно відрізняється від міста, це пов'язано із розподілом рівня доходів та відповідною активністю споживання послуг, що впливає на модернізацію інженерної інфраструктури, призначеної для створення комфортних умов для людини.

Зауважимо, що низький рівень розвитку житлово-комунальної інфраструктури в Україні, зумовлений недостатньо ефективною політикою управління соціальною сферою, низькою якістю

послуг, застарілістю технологій, низькою енергоефективністю та зношеністю матеріально-технічної бази, невідповідністю якості житлово-комунальних послуг європейським стандартам, високим рівнем монополізації послуг тощо. Так, головними загрозами розвитку сектору житлового будівництва та погіршення житлових умов населення України виступають недоліки розвитку сектору житлового будівництва, зокрема: порушення порядку прийняття в експлуатацію будинків, низькі показники забезпеченості населення житловою площею, обладнаною водопостачанням і водовідведенням та інші (рис. 2-4).



Рисунок 1 – Структурні складові житлово-комунальної інфраструктури України (складено автором відповідно до [5, с. 34-36])

Так, незважаючи на темпи зниження протягом 2013-2014 рр. прийнятого в експлуатацію житла на 2,1 % (208 тис. м²), міграція населення із тимчасово окупованих територій у 2015 р. зумовила значне зростання цього показника 13,4 % (1303 тис. м²), у розрізі місто/село не відбулося значних змін і зберігається співвідношення місто/село в межах 67-70% житлової площі міських поселень до 30-33% житлової площі сільської місцевості в загальній площі житла. В 2016 р. було прийнято в експлуатацію 9367 тис. м² загальної площі житла, що на 15,2% (1677 тис. м²) менше ніж в попередньому році.

Зауважимо, що відповідно до Порядку прийняття в експлуатацію об'єктів (затвердженого наказом Мінрегіону від 24.04.2015 № 79), у 2016 р. без дозволу на виконання будівельних робіт збудовано 242,5 тис. м² (3%) житлової площі від загальної площі житла прийнятої в експлуатацію, тоді

як за рахунок коштів державного бюджету прийнято в експлуатацію 30,3 тис. м² (0,3%) житлової площі від загальної площі житла [7].

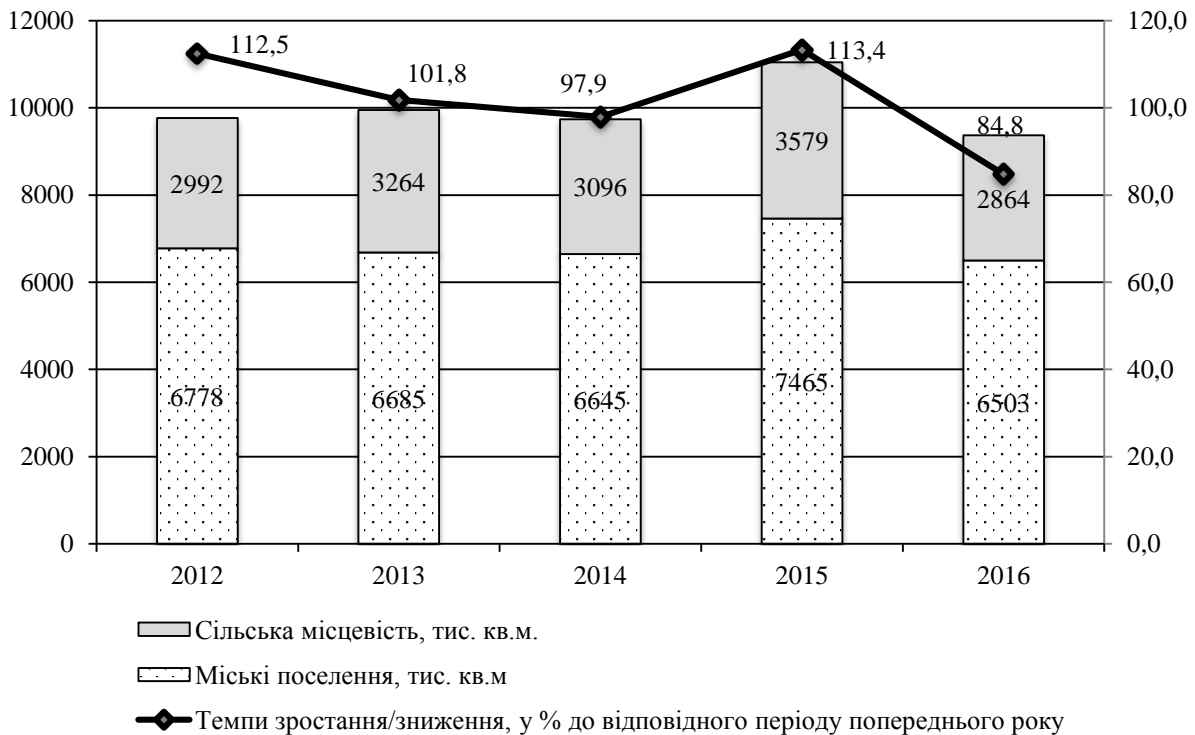


Рисунок 2 – Прийняття в експлуатацію загальної площі житла у міських поселення та сільській місцевості України за 2012-2016 рр. (складено автором відповідно до [6])

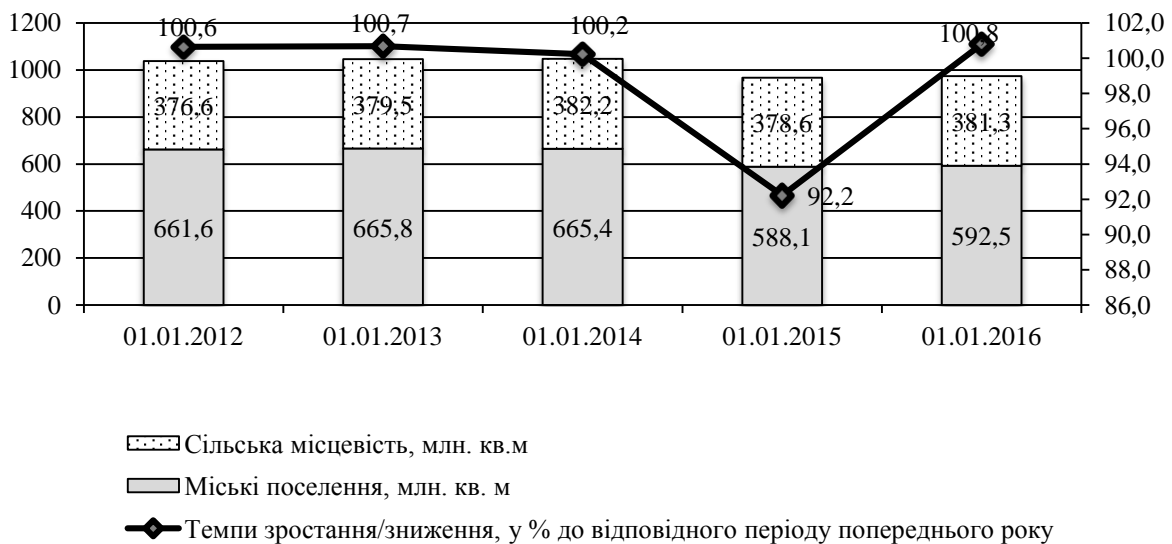


Рисунок 3 – Житловий фонд України 2012-2016 рр., на початок року (складено автором відповідно до [6])

Примітно, що протягом 2011-2013 рр. спостерігається тенденція незначного зростання житлового фонду України в межах 0,2-0,7%, однак, на початок 2015 року відбулось значне зниження житлового фонду на 7,8% (7,1 млн. м²). Зауважимо, що у співвідношення місто/село значних змін не відбулося.

Варто зазначити, що незважаючи на незначний ріст (0,8%) житлового фонду на початок 2016 р., більше половини усього житлового фонду України потребує термінової реконструкції: понад 100 тис. Будинків знаходиться у безперервній експлуатації вже понад 50 років [8].

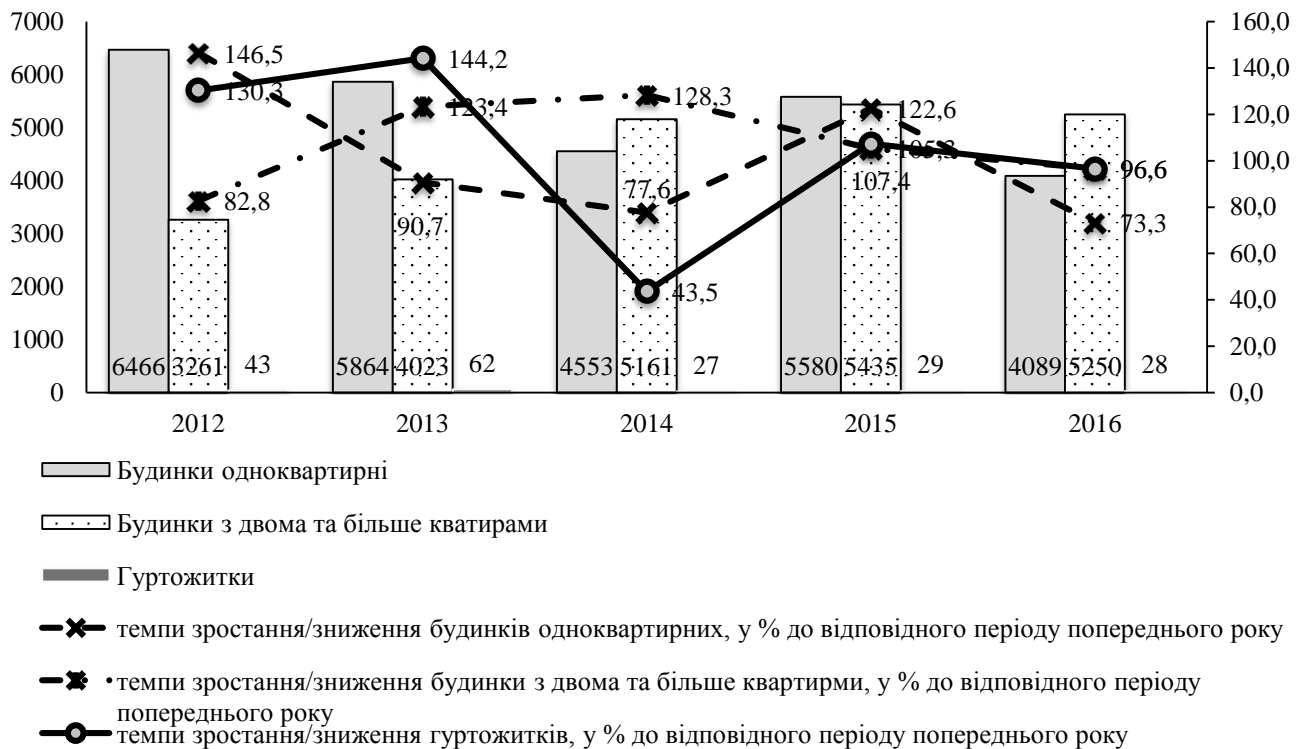


Рисунок 4 – Прийняття в експлуатацію загальної площі житла за видами житлових будівель в Україні за 2012-2016 рр. (складено автором відповідно до [6])

Зауважимо, що показник прийняття в експлуатацію загальної площі житла характеризує погіршення умов проживання населення через неспроможність останніх придбати або орендувати житло і відсутність балансу цін на ринку житла та доходів населення.

Так, дані рис. 4 свідчать про те, що кількість будинків із двома та більше квартирами до 2014 р. складала 28,8 %, будинків одноквартирних – 22,4 %, гуртожитків – 54,5 %, однак вже у 2015 р. кількість означених будинків збільшилася на 5,3 % та 22,5 % відповідно (незважаючи на зниження у 2016 р. обсягів прийнятих в експлуатацію будинків одноквартирних на 26,7 %).

Варто зазначити, що станом 2016 р. рівень комфортності житлового фонду у сільських поселеннях є низьким, так: тільки 21% житлової площі у сільських поселеннях забезпечені гарячим водопостачанням; каналізацією та водопроводом забезпечено лише 30,9 % та 34,3 % житлової площі відповідно; газом – 84,1% житлової площі; опаленням – 53,9% житлової площі. Відтак, у сільських поселеннях переважна частина житлового фонду не обладнана елементарними складовими комфорту. Рівень комфортності житлового фонду у міських поселеннях є значно вищим, так: гарячим водопостачанням забезпечено 63,2% житлової площі; каналізацією – 76,7 % житлової площі; водопроводом – 77,8 % житлової площі; газом – 82,8% житлової площі; опаленням – 78,2% житлової площі (рис. 5).

Окрім того, значна частина житлового фонду не обладнана засобами енергоефективності, у зв'язку із підвищенням вартості енергоресурсів (середні нарахунки за житлово-комунальні послуги на одного власника особового рахунку в березні 2017 р. становили 1038,6 грн [9]), що призводить до зменшення фінансової можливості населення задовольняти свої потреби.

Так, на початок 2017 р. заборгованість населення зі сплати за централізоване опалення та гаряче водопостачання становила 10,4 млрд. грн, газопостачання – 7,1 млрд. грн, утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 2,5 млрд. грн, централізоване водопостачання та водовідведення – 1,3 млрд. грн, вивезення побутових відходів – 0,3 млрд. грн, за електроенергію – 3,4 млрд. грн [9].

Зауважимо, що стан житлово-комунальної інфраструктури залишається критичним. Так, централізованим питним водопостачанням в Україні забезпечено 397 міст (або 89,8 % загальної кількості), 570 селищ міського типу (або 68,8 % загальної кількості) та 4,7 тис. од. сільських населених пунктів (17,2 % загальної кількості). Централізованим водовідведенням забезпечено 385 міст (або 87,1% загальної кількості), 397 селищ міського типу (або 47,9% загальної кількості) та 530 сільських населених пунктів (або 1,9% загальної кількості). Загальна протяжність водопровідних мереж складає

141,9 тис. км з яких в аварійному та ветхому стані. Він вживається в будівельній термінології стані знаходяться 34,6 % водопровідних мереж. Витоки та невраховані витрати води в системах централізованого водопостачання склали 28,3 % від поданої у мережу води. Загальна протяжність каналізаційних мереж становить 42 881,9 км, з них в аварійному та ветхому стані знаходяться 34,5% каналізаційних мереж. Найбільша питома вага ветхих та аварійних каналізаційних мереж від загальної їх протяжності спостерігається у Харківській області (58,0%), а найменша – у Вінницькій області (17,6%) [10].

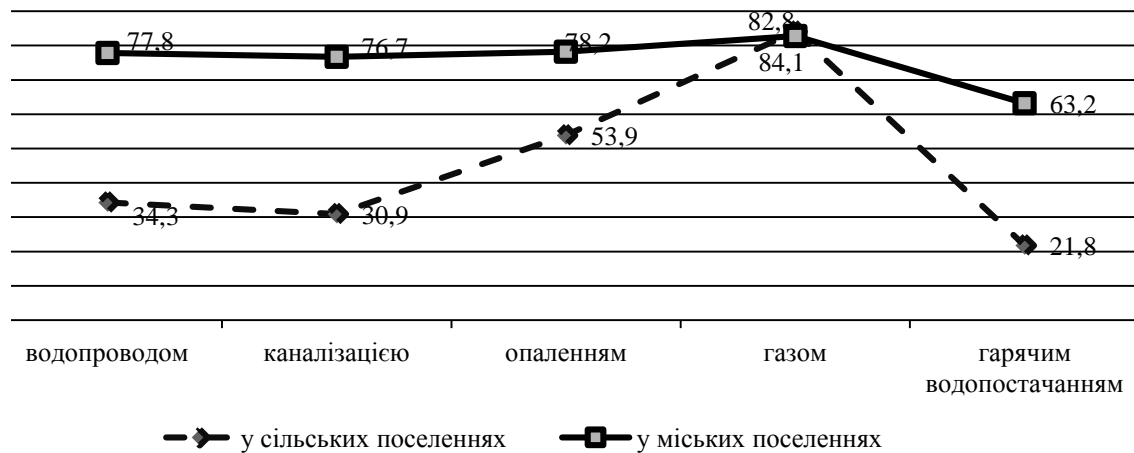


Рисунок 5 – Питома вага обладнаної загальної площі житлових приміщень у міських поселеннях та сільській місцевості України на 1 січня 2016 р. (складено автором відповідно до [6])

Газотранспортна система України включає 39,8 тис. км газопроводів різного призначення, 74 компресорні станції, понад 1600 газорозподільних станцій, 13 підземних сховищ газу, а також об'єкти інфраструктури, які забезпечують функціонування газотранспортної системи. При цьому близько 16 тис. км розподільчих газопроводів (7%) і 7,3 тис. газорегуляторних пунктів (близько 11,5%) знаходяться в аварійному стані та потребують модернізації, так: корозійні пошкодження мереж газотранспортної системи стали причиною витоків газу у 47% на зовнішніх газопроводах та у 22 % – на підземних [11, с. 498-499].

На створення комфортних умов для життєдіяльності населення впливає стан сфери поводження з побутовими відходами. Так, за 2016 рік (без урахування даних АР Крим та м. Севастополь) утворилось близько 49 млн. м³ побутових відходів. Перероблено та утилізовано близько 5,76% побутових відходів, з них: 2,72 % спалено, а 3,04% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні заводи. Відтак, через неналежну системи поводження з твердими побутовими відходами в населених пунктах, як правило у приватному секторі, щорічно виявляється близько 29 тис. несанкціонованих звалищ, що займають площу 1,3 тис. га, з них у 2016 р. ліквідовано близько 28,9 тис. несанкціонованих звалищ площею 1,2 тис. га [12].

Таким чином, низька якість житлово-комунальних послуг, погіршення екологічного стану джерел водопостачання, спричинене скиданням стічних вод у водойми; зношеність інженерних мереж та споруд, що спричинюють неналежне обслуговування населення та стають причиною надзвичайних ситуацій зумовлюють неналежний рівень економічної безпеки, через загрозу спроможності держави задовольнити первинні потреби населення та створення нормальних умов для його життєдіяльності та розвитку.

Висновки. Таким чином, неможливість держави забезпечити первинні потреби населення через життєзабезпечуючу складову соціальної інфраструктури – житлово-комунальну інфраструктуру спричинює гальмування соціально-економічного розвитку держави. Пріоритетним завданням політики забезпечення економічного розвитку повинно виступати вирішення проблем достойних умов життєдіяльності населення через забезпечення належного функціонування житлово-комунальної інфраструктури, яка спрямована на створення комфортних умов для відтворення та життєзабезпечення населення: технічне переоснащення інфраструктурних потужностей, модернізація технології, удосконалення організації управління житлово-комунальною інфраструктурою, фінансова стабілізація, розвиток конкуренції житлово-комунальних послуг, вдосконалення нормативно-правової бази тощо.

Література

1. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку : монографія / В. І. Куценко; під наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. НАН України Б.М. Данилишина. НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. – К. : Наукова думка, 2010. – 736 с.
2. Царук І.М. Економічні передумови формування соціальної сфери регіону в умовах ринкових трансформацій : атореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. екон. наук / І.М. Царук. – Київ, 2010. – 21 с.
3. Social infrastructure: glossary [Electronic resource]: Future Communities. – Access mode : <http://www.futurecommunities.net/glossary/term/26>.
4. What is Social Infrastructure? [Electronic resource] : New Zealand Social Infrastructure Fund. – Access mode: <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/>.
5. Мамонов К.А. Стан та особливості функціонування житлово-комунального комплексу України / К.А. Мамонов, О.О. Конопліна // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2013. – № 2. – С. 29-39.
6. Державна служба статистики України : статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Прийняття в експлуатацію житла у 2016 році // Експрес-випуск. – Державна служба статистики України, 2017.
8. Житловий фонд України потерпає від надмірної експлуатації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unt.ua/ekonomika/realty/14045-zhitlovij-fond-ukrajini-poterpae-vid-nadmirnoji-ekspluatatsiji>.
9. Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у березні 2017 року // Експрес-випуск. – Державна служба статистики України, 2017.
10. Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2015/Glava_1.pdf.
11. Стасюк В.М. Комунальна інфраструктура: техногенна безпека в нових умовах господарювання / В.М. Стасюк // Економіка та суспільство. – 2017. – Випуск №7. – С. 497-501.
12. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2016-rik/>.

References

1. Kutsenko, V. (2010). The social vector of economic development. Kyiv : Scientific Thought.
2. Tsaruk, I. (2010). Economic Pre-conditions of Forming of Social Sphere of Region in the Conditions of Market Transformations. Kyiv
3. Social infrastructure : glossary : Upcoming Community. Retrieved from : <http://www.futurecommunities.net/glossary/term/26>.
4. What is social infrastructure? New Zealand Foundation for Social Infrastructure. Retrieved from : <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/>.
5. Mamonov, K. (2013). Condition and features of functioning of housing and communal services of Ukraine. Economics and Management Engineering industry, 2, 29-39.
6. State Statistics Service of Ukraine : statistical information. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Adoption of commissioned housing in 2016 (2017). Kyiv : State Statistics Service of Ukraine.
8. The housing stock of Ukraine suffers from over-exploitation. Retrieved from : <http://unt.ua/ekonomika/realty/14045-zhitlovij-fond-ukrajini-poterpae-vid-nadmirnoji-ekspluatatsiji>.
9. On payment of public utility services in March 2017 (2017). Kyiv : State Statistics Service of Ukraine.
10. Analytical review of man-made and natural security Ukraine for 2015 (2015). Retrieved from : http://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2015/Glava_1.pdf.
11. Stasiuk, V. (2017). Municipal infrastructure : Technological safety in the new economic conditions. Economy and society, 7, 497-501.
12. The Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine Retrieved from : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2016-rik/>.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2017.